

Femmøllers 4 – 5 møller

Vilfred Friborg Hansen

Mange har i tidens løb undret sig over bynavnet Femmøller. For der er vitterligt kun fire møller.

Nemlig helt præcist fra oven og ned: Overmøllen, Kjerris Mølle, Glads Mølle og Skovmøllen. Kjerris Mølle hed oprindeligt Bruns Mølle – sikkert efter Brunhøj, der ligger lige syd for Femmøller (70 m høj). Kjerris Mølle er i dag den mest autentiske og det mest helstøbte mølleanlæg af de fire. Dens bygninger blev oprindeligt opført i 1822.

Hvis vi kikker på Videnskabernes Selskabs kort fra omkring 1790, vort første nogenlunde nøjagtige danmarkskort, er der også her kun afsat ovenstående fire møller. Deres navne staves her Over Mølle, Kiæreds Mølle, Glas Mølle og Skovs Mølle. Der er ikke angivet noget landsby-navn.

Videnskabernes Selskabs kort fra ca. 1790.

Burde byen så snarest omdøbes til Firemøller?

Nej - alligevel ikke. Lad os i stedet grave et spadestik dybere og ende i det herrens år 1688. Da var der stor ildebrand i landsbyen. Og branden gjaldt såmænd Ravns Mølle, den femte mølle, som derefter aldrig blev genopført. Den havde før branden ligget mellem Overmøllen og Kjerris Mølle.

Byen hed i øvrigt slet ikke Femmøller dengang, men derimod Essendrup, efter mandsnavnet Esmund. Altså den udflytterlandsby, som Esmund grundlagde. Det var en meget lille landsby, der ud over de fem møller kun bestod af en enkelt gård på godt 122 tdr. land. Alle møllerne kan føres helt tilbage til 1500-tallet. Navnet Femmøller kendes først fra 1790, men kan jo have været folkeligt anvendt længe før da, sandsynligvis da der faktisk var fem møller. Selv om Ravns Mølle på det tidspunkt havde været forsvundet i et århundrede, så har man altså endnu sidst i 1700-tallet haft opfattelsen, at der lå – eller ”burde ligge” - fem møller langs mølleåen.

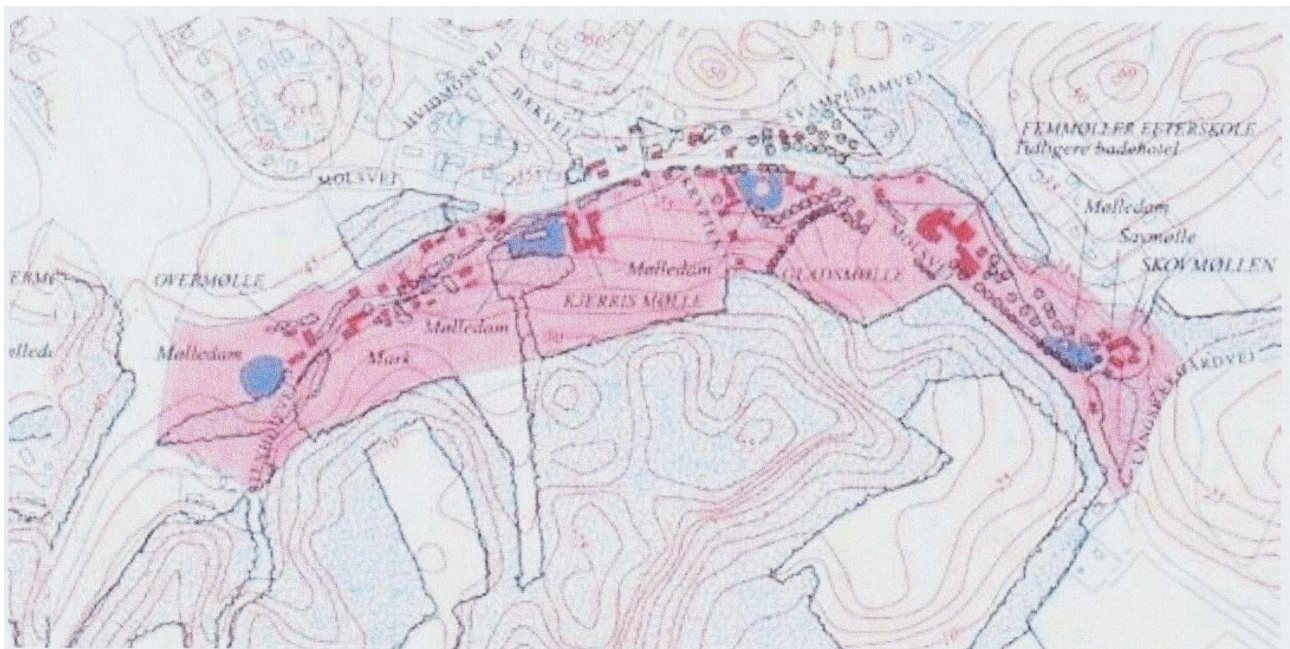
Skovmøllen ligger som den eneste af møllerne på den nordlige side af landevejen og også som den eneste i Draaby sogn. De øvrige hører til Agri sogn. Alligevel svarede flere af dem til forskellige tider lige som Skovmøllen mølleskyld til det nærliggende Lyngsbækgaard i Draaby sogn. Skovmøllen havde på et tidspunkt i 1800-tallet tilknyttet stampemølle og senere også savværk. Efter sigende blev Kaløs savværk (ved

Ringelmoseskoven ved vigen) solgt til Skovmøllen, da Kalø opgav det midt i 1930'erne på grund af landbrugskrise og konflikt med fagforeningen.

Mølleåen har været vandrig og haft et kraftigt fald tilbage i middelalderen, og til selve åens vand kom flere væld (kilder) oppe fra bakkerne. Disse væld havde samme temperatur året rundt og kunne muligvis medvirke til at gøre mølledrift mulig også i isvintre. Alligevel har vandmængden ikke været ubegrænset, så det har været nødvendigt at lave aftaler møllerne imellem, hvem der havde ret til hvor meget vand – ellers blev der overflod af vand til den øverste mølledam og intet til den nederste. Overmøllen måtte tage vand til at male korn 5 – 6 timer hver anden dag, Kjerris Mølle til samme antal timer hver dag, mens Glads Mølle kun måtte male korn om dagen ved det vand, der i løbet af natten var opsamlet i mølledammen.

Alle møllerne var kornmøller, men der kan ikke påvises nogen møllepligt hos omliggende gårde. Så møllerne har åbenbart ligget i indbyrdes konkurrence. Det har sikkert affødt en god betjening i møllestuerne til de ventende bønder. Det var skik og brug, at øllet var gratis. Brændevinen skulle derimod betales. Ventetiden kunne være lang – men øl og gode drammer og deraf følgende fortællelyst og løgnehistorier – fake news! - har sikkert gjort den behagelig. Derfor var det slået fast i loven, at vidneudsagn, der byggede på fortællinger fra en møllestue, ikke kunne bruges i retssager.

Møllerne i Femmøller var indtil vindmøllerne kom til sidst i 1800-tallet de eneste møller på Mols. Så de har sikkert haft nok at lave. Men de har lige som andre møller mistet deres kundegrundlag i begyndelsen af 1900-tallet, hvor gårdene begyndte at have egne elektrisk- eller motordrevne kværne til rådighed. Alle de resterende fire møller var dog i brug endnu i 1920. Overmøllen blev den sidste, der ophørte – det skete så sent som 1943. Både den og Skovmøllen nederst fungerer i dag (2014) som restaurant.

Femmøller med de fire møller i dag. Kort fra Kulturmiljøer i Aarhus Amt 2004.

Kjerris Mølle er smukt restaureret af Naturstyrelsen. Foto VFH 2014.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til DjurslandsPosten 21. oktober 2014 (enkelte senere tilføjelser)